

Sociální demokracie na střední Moravě a její zápas za všeobecné volební právo jako součást širšího procesu formování občanské společnosti na regionální úrovni

Pavel Krákora

Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Katedra společenských věd

Abstrakt: Text se zabývá vývojem sociální demokracie v kontextu střední Moravy na přelomu 19. a 20. století, která byla jedním z nejvýznamnějších regionů v českých zemích z hlediska rozvoje občanské společnosti a politického stranictví. Pozornost je věnována rozvoji samotné sociální demokracie a jejích regionálních struktur, včetně snahy strany o posílení postavení a vlivu účastí ve volbách. Na závěr jsou stručně a souhrnně diskutovány možnosti uplatnění tématu v kurikulu.

Klíčová slova: Politické strany; občanská společnost; Volební právo; sociální demokracie; střední Morava; Volby; Rakousko-Uhersko; Didaktická transformace

Social Democracy in Central Moravia and its Struggle for Universal Suffrage as Part of a Broader Process Formation of Civil Society at the Regional Level

Abstract: The text deals with the development of social democracy in the context of Central Moravia at the turn of the 19th and 20th centuries, which was one of the most important regions in the Czech lands in terms of the development of civil society and political partisanship. Attention is paid to the development of social democracy itself and its regional structures, including the party's efforts to strengthen its position and influence by participating in elections. Finally, the possibilities of applying the topic in the curriculum are briefly and summarily discussed.

Keywords: Political Parties; Civil Society; Suffrage; Social Democracy; Central Moravia; Elections; Austria-Hungary; Didactic Transformation

Sociálně demokratická strana československá v Rakousku byla oficiálně založena na ustavujícím sjezdu konaném v pražském hostinci U Kaštanu dne 7. dubna roku 1878. V historii českého politického stranictví lze toto datum považovat za jeden ze zásadních mezníků. Jsou položeny základy politického subjektu, který se svým charakterem odlišoval od stávajících etablovaných stran staročeků (Národní strana) a mladočeků (Národní strana svobodomyšlná), které si udržovaly honorační ráz s absencí vertikální a horizontální organizační struktury a jejich ideově-politické ukotvení spočívalo na tzv. všennárodním programu a akcentaci kontinuity českého státního práva, v případě mladočeské strany pak byly patrné liberální tendence a větší důraz na další rozvoj občanské společnosti. V rámci Moravy nadto v této době existovala pouze zemská „organizace“ staročeků označovaná jako Národní strana

na Moravě, mladočeské hnutí se zde etabluje až na počátku 90. let 19. století pod názvem Lidová strana na Moravě.

Sociální demokracie tak představovala nový typ politické strany, která se již zřetelně vymezuje z hlediska programu, snaží se oslovit konkrétní, vyhraněný segment společnosti (dělníky a zaměstnance), eliminuje zemský charakter politických stran a především vytváří pevnou horizontální a vertikální organizační strukturu s rozvětvující se sítí místních organizací, stálého předsednictva a přidružených spolků. Navzdory všem překážkám ze strany státních orgánů rakousko-uherské monarchie, které její činnost zpočátku eliminovaly jako nežádoucí, se pozvolna prosazuje na celém teritoriu českých zemí (Čechy, Morava a Slezsko), zejména pak v průmyslových oblastech jako pražská aglomerace, Kladensko, Brno, Ostravsko a také střední Morava s průmyslovým Přerovem. A právě posledně zmíněnému regionu bude v následujícím textu věnována pozornost, zejména pak v kontextu pozvolného rozmachu sociální demokracie, který byl umožněn její účastí ve volebních kláních (moravský zemský sněm a vídeňská říšská rada), s čímž úzce souvisela otázka rozšiřování volebního práva (optimálně úplné odstranění kuriového systému) představující jeden z hlavních požadavků sociální demokracie v rámci tehdejšího Předlitavska (včetně českých zemí).

1 Sociální demokracie na Přerovsku a střední Moravě přelomu 19. a 20. století

Počátky sociálně demokratického hnutí na Přerovsku sahají do roku 1882, kdy byl v Přerově 15. října založen dělnický vzdělávací spolek Svornost v čele se stolařem Ignácem Vavroušem. Tento spolek zpočátku, aby se vyhnul konfliktu s úřady, působil jako nepolitická organizace. Po roce 1890 se však stal základní organizační platformou pro formování samostatné sociálně demokratické strany na střední Moravě a Přerovsku. Na krajské konferenci sociální demokracie, konané 10. září 1893, figuroval jako jeden z předsedajících Antonín Doležal z Přerova, který se v roce 1894 stal důvěrníkem přerovské okresní organizace. Mimo samotný Přerov si sociální demokraté získali zázemí také v nedaleké Horní Moštěnici a Kojetíně. Jedním z nejviditelnějších projevů sociální demokracie se na Přerovsku a v Přerově staly prvomájové oslavy pořádané pravidelně od roku 1890 a také působnost odborů. Téměř každý člen přerovské sociální demokracie byl zaangażován v některé z místních odborových organizací. „Přerov patřil mezi nejvyspělejší odborová střediska na Moravě, a to především zásluhou železničního dělnictva, jehož odborová organizace sama čítala v roce 1897 před úředním rozpuštěním 249 členů.“ (Krákorová Pajůrková, 2006, s. 43) Mimo železničních odborů byli v Přerově od roku 1892 na sociální demokracii navázány také odbory kovodělníků, které však nikdy nedosáhly takového stupně organizovanosti jako odbory železniční.

Do politického dění a občanského života začala sociální demokracie výrazněji promlouvat teprve po zřízení všeobecné kurie pro volby do říšské rady v roce 1896 (tzv. Badeniho volební reforma). Pro první volby konané na základě této nové volební úpravy v březnu roku 1897 nominovala na Přerovsku sociální demokracie dva kandidáty – Františka Šehu, krejčovského mistra z Prostějova v přerovsko-prostějovsko-valašské všeobecné kurii a Arnošta Bernera, učitele z Moravské Ostravy, redaktora hornického časopisu Na zdar a jednoho z čelných představitelů sociální demokracie na Moravě v olomoucko-hranicko-ostravské všeobecné. Ve vztahu k ostatním tehdy etablovaným politickým stranám zároveň sociální demokraté deklarovali, že všeobecná kurie náleží pouze dělnictvu a ostatní strany by ji proto měly přenechat právě jejím nominantům. F. Šeha stanul proti třem kandidátům – Josefu Starošíkovi ze Selské jednoty podporovaného lidovou stranou (mladočeši), zástupci moravské katolické strany Františku Valouškovi a samostatnému kandidátovi (bez přímé podpory konkrétního politického subjektu) Františku Rauscherovi. Ve volbě konané 9. března 1897 obdržel F. Šeha pouze 91 hlasů (13 %) z celkem 682 odevzdaných, což představovalo pomyslnou třetí

příčku, a to se značným odstupem od J. Starošíka (326 hlasů) a F. Valouška (254 hlasů), kteří se museli utkat o poslanecký mandát v užší volbě¹.

Zcela odlišná situace panovala v národnostně smíšené olomoucko-hranicko-ostravské všeobecné kurii, která svým teritoriálním vymezením přesahovala sledovaný region Přerovska a střední Moravy. Arnošt Berner zde čelil dvěma protikandidátům. Prvním byl společný „národní“ kandidát českých stran Adolf Parma, druhým Franz Klösl nominovaný německými liberály a nacionály. České strany (národní, lidová a katolická) sociální demokracii ostře vytýkaly tříštění českých hlasů, které napomáhá právě německému kandidátovi. Ještě bouřlivější reakci koalice tří českých stran vyvolala dohoda sociální demokracie s F. Klöslem o podpoře A. Bernera v užší volbě (viz kap. 3.3.2). Při volbě získal A. Berner 228 hlasů, přesně stejný počet hlasů obdržel A. Parma, s nímž postoupil do užší volby. V ní A. Berner s podporou volitelů F. Klösla uspěl (371 hlasů oproti 253 hlasům pro A. Parmu) a stal se tak jedním z prvních sociálně demokratických poslanců zvolených za Markrabství moravské na vídeňskou říšskou radu².

F. Šehu sociální demokracie nominovala v přerovsko-prostějovsko-valašské všeobecné kurii také v následujících volbách do říšské rady, konaných na počátku roku 1901. Znovu zde stanul proti J. Starošíkovi podporovanému Selskou jednotou a klerikálovi F. Valouškovi, k nimž přibyl František Rostislav Reichstädter, kandidát národních socialistů vydatně podporovaný lidovou stranou. Volební výsledek F. Šehy byl z pohledu sociální demokracie bolestný, neboť z celkem 681 volitelů jej podpořilo pouhých 26 (tj. necelá 4 %). Rozhodující v daném ohledu byla právě nominace F. R. Reichstädtera, který na sebe soustředil většinu „dělnických“ volitelů, postoupil do užší volby, v níž nakonec (proti F. Valouškovi) získal poslanecký mandát.³ Lepší volební výsledek zaznamenal kandidát sociální demokracie v olomoucko-hranicko-ostravské všeobecné kurii, kterým se namísto dosavadního poslance A. Bernera stal její čelný funkcionář, redaktor, básník a spisovatel Josef Krapka.⁴ Podařilo se mu na sebe soustředit celkem 108 hlasů (16 %) z 669, přičemž v této kurii nastala do značné míry podobná situace jako v kurii přerovsko-prostějovsko-valašské, neboť i zde získal na úkor sociální demokracie většinu hlasů dělnických volitelů kandidát národně sociální strany Augustin Sehnal, podporovaný ostatními českými stranami.⁵

¹ Lidové noviny, roč. 5, č. 56 (10. 3. 1897), s. 2. O jedné ze schůzí F. Šehy konané 7. února 1897 v Přerově referoval mj. i katolický list Našinec: „Na schůzi čteně navštívené dělnictvem a poněkud i měšťany představil se kandidát strany sociálně demokratické Frant. Šeha, svého povolání krejčí, mimo povolání své hostinský (prý) v Prostějově. Choval se celkem neobyčejně mírně. Nikde nechtěl narazit. O klerikálech se ani nezmínil, rolníkům a živnostníkům sliboval zlepšení, jestliže se připojí k jejich straně – od sociální demokracie sliboval člověčenstvu znovuzrození. V první části líčil historický vývin sociální demokracie. Války husitské prý byly prvním počátkem života a existence sociálně demokratické strany v národě českém. V druhé části vypisoval program strany své a tímž program svůj: Stát má dáti lidu všeobecné přímé právo volební, místo nynějších daní zavést daně z příjmů. Nemá býti vojska, které se beztoho užívá jen ke střílení dělnictva, stačí zemská obrana. Má se zákonem upravit poměr mezi dělníkem a prácedárcem, 8hodinná doba pracovní a mzda má býti zákonem vyměřena...“ Viz Našinec, roč. 23, č. 18 (12. 2. 1897), s. 2. K nominaci a předvolebním schůzím F. Šehy viz též SOkA Přerov. Fond Prezidiální spisy, Pres. 32, rok 1897, karton č. 9, inv. č. 1529 a Pres. 38, rok 1897, karton č. 9, inv. č. 1532.

² Moravská orlice, roč. 25, č. 57 (11. 3. 1897), s. 2. Viz též Hlas lidu, roč. 11, č. 15 (14. 3. 1897), s. 1–2.; Našinec, roč. 23, č. 29 (10. 3. 1897), s. 2.

³ Lidové noviny, roč. 9, č. 3 (4. 1. 1901), s. 5.

⁴ J. Krapka (1862–1909) působil jako redaktor tří sociálnědemokratických listů: v letech 1894–1897 brněnské Rovnosti, v letech 1897–1903 Dělnických listů ve Vídni a od roku 1903 byl šéfredaktorem prostějovského listu Hlas lidu. K jeho nominaci v olomoucko-hranicko-ostravské všeobecné kurii viz např. Našinec, roč. 26, č. 117 (17. 10. 1900), s. 2.

⁵ Moravská orlice, roč. 29, č. 3 (4. 1. 1901), s. 5; Lidové noviny, roč. 9, č. 3 (4. 1. 1901), s. 5.

Na podzim roku 1906 sociální demokracie poprvé výrazněji vystoupila i ve volbách do moravského zemského sněmu, a to – stejně jako v roce 1897 ve volbách do říšské rady – v rámci nově vytvořené všeobecné kurie. Na Přerovsku nominovala kandidáty ve všech třech všeobecných volebních skupinách, které náležely či zasahovaly do tohoto středomoravského regionu: Rudolfa Mertu v tzv. XI. volební skupině (soudní okresy Přerov, Bystřice p. H., Holešov a Napajedla), Roberta Nádvorníka v tzv. VII. všeobecné volební skupině (soudní okresy Olomouc, Lipník, Hranice, Libavá, Šternberk, Dvorce, Uničova Rýmařov) a F. Šehu v tzv. VIII. všeobecné volební skupině (soudní okresy Prostějov, Plumlov, Kroměříž a Kojetín). Ve svém programovém svolání sociální demokracie požadovala zavedení všeobecného a rovného hlasovacího práva po vzoru říšské rady i do zemského sněmu. Zřízení všeobecné kurie pro ni již bylo za daných okolností zcela nedostačujícím krokem. Dále se, podobně jako ve všech svoláních, a to zejména po roce 1897, hlásila k ochraně sociálních práv dělnictva (požadavek 8 hodinové pracovní doby, nemocenské, invalidní a starobní pojištění, zavedení minimální mzdy, zrušení čeledního řádu ad.), požadovala zavedení povinné péče obcí o chudé a sirotky, zlepšení dostupnosti zdravotní péče, rozšíření sítě nemocnic a zemských humanitních ústavů. V oblasti školství hodlala prosazovat „úplnou bezplatnost vyučování“ a „vydatné platy učitelům“.⁶

F. Šeha stanul v VIII. všeobecné skupině proti třem kandidátům – Josefu Šrajerovi za národní socialisty, samostatnému kandidátu F. R. Reichstädterovi podporovanému lidovou stranou a samostatnému živnostenskému kandidátovi Vilému Povondrovi. Nejvýznamnější a také nejpočetněji navštívená voličská schůze F. Šehy se konala 1. října 1906 v Prostějově. Na její závěr byla přijata rezoluce na podporu F. Šehy. Sociální demokraté v ní zároveň kritizovali kandidatury ostatních stran ve všeobecné kurii, „které rovnají se nenasytnému politickému drancování a dosvědčují, že měšťáctvo chce zachovati ve sněmu směr staré, protilidové a protisociální politiky...“.⁷ V průběhu mnoha Šehových volebních schůzí docházelo ke slovním střetům sociálních demokratů se stoupenci národně socialistického kandidáta F. Šrajera. Menší počet schůzí se pak nesl na vlně konfrontace s příznivci F. R. Reichstädtera.⁸ Navzdory vyostřenější předvolební kampani potvrdil volební výsledek F. Šehy jeho silnou pozici v této kurii. Získal 5 790 hlasů (28 %) z 20 318 odevzdaných, takže postoupil do užší volby. V té však neuspěl proti známějšímu F. R. Reichstädterovi, který těžil ze své dlouholeté politické angažovanosti jako poslanec říšské rady i zemského sněmu.⁹

Kandidatura redaktora brněnského Pokroku Roberta Nádvorníka v VII. všeobecné skupině na Hranicku a Lipnicku se těšila poměrně značnému ohlasu nejen mezi dělníky, ale také mezi značnou částí drobných živnostníků, řemeslníků a drobných rolníků. Jeho nominace byla potvrzena na plenární schůzi hranické sociální demokracie konané 30. září 1906. Především v průběhu října 1906 absolvoval R. Nádvorník v rámci VII. všeobecné kurie četné volební schůze (také v Hranicích, Lipníku a Drahotuších). Ve většině případů se jeho řeč, v níž předestřel programové priority sociální demokracie, setkala s pozitivní odezvou přítomných posluchačů.¹⁰ Ve volbě se utkal s pěti dalšími kandidáty – pokrokářem Rudolfem Žižkou a čtyřmi samostatnými kandidáty Antonínem Smrčkem, Aloisem Holubičkou, Františkem Mohaplem a Vilibaldem Ševčíkem. V prvním kole obdržel R. Nádvorník

⁶ Hlas lidu, roč. 21, č. 71 (5. 9. 1906), s. 1.

⁷ Hlas lidu, roč. 21, č. 79 (3. 10. 1906), s. 2.

⁸ Hlas lidu, roč. 21, č. 81 (10. 10. 1906), s. 3. F. Šrajer byl sociální demokracií charakterizován „jako pravý to typ národního štváče“, který „věnuje velkou pozornost soudr. Šehovi, neboť všude jako mlsný kocour, jede tam, kde před sebou vidí jeti soudr. Šehu... Jest naprostý duševní ubožák, který o otázkách, jak politických, tak hospodářských, nemá ani nejmenšího pojetí. A my o něm můžeme nic jiného říci, než, že jej národním dělníkům přejeme z hloubi srdce...“. K předvolebním schůzím F. Šehy (Kojetín, Chropyně, Kroměříž, Hulín, Mostkovice, Vrahovice, Čelechovice ad.) viz Hlas lidu, roč. 21, č. 76 (22. 9. 1906), s. 3, č. 78 (28. 9. 1906), s. 3, č. 85 (24. 10. 1906), s. 3 a č. 86 (27. 10. 1906), s. 3.

⁹ Moravská orlice, roč. 49, č. 264 (20. 11. 1906), s. 1; Hlas lidu, roč. 21, č. 91 (14. 11. 1906), s. 1, č. 92 (17. 11. 1906), s. 1 a č. 93 (21. 11. 1906), s. 3. F. Šeha obdržel 7 539 hlasů (38 %), kdežto F. R. Reichstädter 12 535 (62 %) z celkem 20 074 odevzdaných.

¹⁰ Hlas lidu, roč. 21, č. 78 (29. 9. 1906), s. 4, č. 87 (31. 10. 1906), s. 5, č. 88 (3. 11. 1906), s. 5 a č. 90 (10. 11. 1906), s. 4.

nejvíce hlasů ze všech kandidátů – 6 605 (38 %) z 17 344 odevzdaných – což ke zvolení nestačilo. V užší volbě se utkal se samostatným kandidátem A. Smrčkem (podporovaný starostenskými sbory Hranicka v čele s Františkem Šromotou), který na sebe soustředil většinu hlasů neúspěšných kandidátů prvního kola volby, což pro R. Nádvorníka znamenalo porážku rozdílem cca jednoho tisíce hlasů.¹¹ Třetím kandidátem sociální demokracie na Přerovsku byl Jaroslav Marek v tzv. XI. všeobecné skupině. Ten sice, stejně jako F. Šeha a R. Nádvorník postoupil do užší volby, avšak taktéž v ní neuspěl, když podlehl A. Smýkalovi z katolické strany.

2 Všeobecné volební právo do říšské rady a sociální demokracie na střední Moravě

Významný mezník pro sociální demokracii představovaly volby do říšské rady v květnu 1907, konané poprvé na základě všeobecného a rovného hlasovacího práva. Jednalo se o výdobytek, který patřil mezi dlouhodobé cíle prosazované sociální demokracií na půdě říšské rady i zemských sněmů. Je také zřejmé, že od zavedení všeobecného a rovného hlasovacího práva si slibovala zásadní posílení svého vlivu na politické scéně Předlitavska, k čemuž skutečně po těchto volbách, z nichž vzešla jako vítěz, došlo. Na Přerovsku sociální demokracie nominovala kandidáty ve všech třech volebních obvodech: brněnského úředníka Rudolfa Mertu v přerovsko-hranicko-kojetínském městském volebním obvodu, Vojtěcha Skopala, přerovského železničáře a okresního důvěrníka strany v přerovsko-kojetínsko-holešovském venkovském volebním obvodu a Václava Polívku, dělníka z Bystřice p. H. ve venkovském volebním obvodu soudních okresů Hranice, Lipník, Bystřice p. H. a Valašské Meziříčí.¹²

Navzdory skutečnosti, že sociální demokracie se stala vítězem voleb, na Přerovsku se jí nepodařilo v těchto volbách, do nichž vkládala značné očekávání, ani jeden mandát. R. Merta podlehl staročekovi Janu Žáčkovi, Vojtěch Skopal agrárníku Janu Rozkošnému a V. Polívka klerikálovi F. Valouškovi. Negativní výsledek voleb do značné míry ovlivnila skutečnost, že ve všech třech případech proti sociálním demokratům stanuli a ve volbě uspěli (již v prvním kole) známí a zkušení politici. V případě dvou z nich – J. Žáčka a J. Rozkošného – se jednalo o dlouholeté poslance říšské rady.¹³

Poněkud odlišný průběh měly pro sociální demokracii na Přerovsku volby do říšské rady v červnu 1911. Na sklonku roku 1910 vyvrcholil uvnitř československé sociální demokracie zásadní střet mezi tzv. autonomisty a centralisty. Jeho podstatou se stal spor v rámci sociálnědemokratického odborového hnutí probíhající od roku 1907, na jehož konci bylo ustavení autonomní české odborové ústředny. Ta se vyčlenila z celorakouské odborové centrály, které bylo českými sociálními demokraty vytýkáno „nerovnoměrné rozdělování odborových peněz a nedostatečný zřetel ... ke specifickým potřebám odborových organizací v českých krajích“ (Krákorová Pajůrková, 2006, s. 49). Na Moravě se však zřízení samostatných odborů, na rozdíl od Čech, neprosadilo v plné míře a část zdejších sociálních demokratů setrvala při vídeňské odborové centrále. V prosinci roku 1910 začali zakládat vlastní tzv. centralistické organizace, čímž byl očekávaný rozkol v sociální demokracii dovršen.¹⁴ Již počátkem roku 1911 se i na Přerovsku vyčlenila samostatná centralistická sociálně demokratická organizace, která však ani zdaleka nedosáhla početního stavu a vlivu, jaký měla „původní“ autonomistická sociální demokracie. Tato skutečnost se odrazila také v nastávajících volbách. Své kandidáty zde postavila pouze autonomistická sociální demokracie, a to opětovně ve všech třech sledovaných volebních obvodech.

¹¹ Hlas lidu, roč. 21, č. 91 (14. 11. 1906), s. 1, č. 92 (17. 11. 1906), s. 1 a č. 93 (21. 11. 1906), s. 3. Pro R. Nádvorníka hlasovalo v užší volbě 8 669 voličů (47 %) a pro A. Smrčka 9 779 (53 %) z celkem 18 448 zúčastněných, takže se jednalo o relativně těsný výsledek.

¹² Hlas lidu, roč. 22, č. 37 (11. 5. 1907), s. 1–2.

¹³ Hlas lidu, roč. 22, č. 39 (18. 5. 1907), s. 1–2.

¹⁴ Rozkol byl mj. reakcí na osmý kongres Druhé internacionály v Kodani v srpnu 1910, jehož delegáti přijali usnesení, že v jednom státě má působit pouze jedna centrální odborová organizace. Tomuto usnesení se však česká sociálnědemokratická odborová ústředna odmítla podřídit a i nadále vyvíjela svou činnost (srov. Kolejka, 1956b, s. 13).

V přerovsko-hranicko-kojetínském městském volebním obvodu to byl Jaroslav Marek, dílenský vedoucí státních drah v Táboře, ve venkovském přerovsko-kojetínsko-holešovském obvodu setrvala sociální demokracie na nominaci V. Skopala a v hranicko-valašském venkovském volebním obvodu se rozhodla místo Václava Polívky kandidovat Filipa Dobrovolného, redaktora z Přerova.¹⁵ Uspěl se tentokrát podařilo J. Markovi, který v užší volbě nejtěsnější většinou (zisk 3 884 hlasů – tj. 50,55 %) porazil předáka moravských staročeků J. Žáčka. To pro sociální demokracii na Přerovsku představovalo výrazný úspěch a povzbuzení, naopak pro konzervativní staročeský tábor citelné zklamání, neboť J. Žáček byl součástí politického „establishmentu“ od sklonku 80. let 19. století. Nicméně zbývající dva sociálnědemokratičtí kandidáti – V. Skopal a F. Dobrovolný – však byli z volebního klání vyřazeni již v prvním kole.¹⁶

O dva roky později – ve volbách do moravského zemského sněmu v roce 1913 – již vedle sebe na Přerovsku kandidovali sociální demokraté autonomisté i centralisté. V XI. všeobecné volební skupině (soudní okresy Přerov, Bystřice p. H., Holešov a Napajedla) to byl za autonomisty Vlastimil Tusar (1880–1924), od roku 1911 poslanec říšské rady a čelný představitel sociální demokracie na Moravě (krajský důvěrník a místopředseda zemského výkonného výboru, redaktor brněnského listu *Rovnost*)¹⁷ a za centralisty František Valouch. Pro VII. všeobecnou volební skupinu (soudní okresy Olomouc, Hranice, Lipník, Šternberk, Libavá, Dvorce, Uničov a Rýmařov) nominovali sociální demokraté autonomisté Felixe Časného (1864–1948)¹⁸, obchodníka z Hodolan u Olomouce a centralisté Františka Ostrého. A konečně v VIII. všeobecné volební skupině (soudní okresy Prostějov, Plumlov, Kojetín a Kroměříž) proti sobě stanuli poslanec říšské rady a redaktor prostějovského *Hlasu lidu* Rudolf Bechyně (1881–1948)¹⁹ za autonomisty a prostějovský krejčí František Geršl (1877–1952)²⁰ za centralisty. Ve volbách se podařilo uspět pouze V. Tusarovi, který v užší volbě porazil kandidáta katolické strany Františka Kabelíka.²¹ Do užší volby sice postoupil také F. Časný na Hranicku a Lipnicku, a to s kandidátem agrární strany Kunešem Sonntagem. Tomu však v užší volbě podlehl poměrem 7 578 hlasů (36 %) ku 12 450 (64 %). Také R. Bechyně získal na Prostějovsku, Kojetínsku a Kroměřížsku v prvním kole volby nemalou podporu 7 067 voličů (cca 26 %) z 26 640 zúčastněných, nicméně ani tento výsledek mu nezajistil postup do užší volby, v níž proti sobě stanuli lidovo-pokrokař F. R. Reichstädter a klerikál Cyrill Hájek. Daleko hůře si ve volbách vedli tři kandidáti centralistů, kteří ve všech případech obdrželi nejmenší počet hlasů ze všech kandidátů – František Valouch 441 hlasů (necelá 2 %), F. Ostrý 1 065 hlasů (necelých 5 %) a F. Geršl 1 341 hlasů (6 %).²²

¹⁵ *Hlas lidu*, roč. 26, č. 47 (1. 6. 1911), s. 3, č. 48 (3. 6. 1911), s. 2, č. 49 (8. 6. 1911), s. 3, č. 50 (10. 6. 1911), s. 2. F. Dobrovolný absolvoval voličské schůze v Hranicích, Lipníku, Lázních, Tršticích, Jezernici, Lipníku a Týnu.

¹⁶ F. Dobrovolný obdržel 1951 hlasů (15 %) z 12 955 odevzdaných a pro V. Skopala hlasovalo 3 484 hlasů (25 %) z celkem 13 791 zúčastněných. *Moravská orlice*, roč. 49, č. 134 (14. 6. 1911), s. 1.

¹⁷ Blíže k jeho osobě a viz *Kárník, 2005 a Malíř a kol., 2012*, s. 729–732. V. Tusar patřil k významným sociálnědemokratickým představitelům i po roce 1918. Byl členem Národního shromáždění a v letech 1919–1921 zastával po K. Kramářovi post ministerského předsedy ČSR.

¹⁸ F. Časný působil po roce 1918 jako poslanec Revolučního národního shromáždění (1918–1920) a následně byl zvolen senátorem (1920–1939).

¹⁹ R. Bechyně byl další z významných poválečných politiků sociální demokracie, od roku 1918 do roku 1939 poslanec Národního shromáždění a také ministr několika československých vlád (resorty školství, železnic a zásobování a výživy). Blíže k jeho politickým aktivitám v řadách sociální demokracie před rokem 1918 viz Mahdal, 2002, s. 84–93.

²⁰ F. Geršl se v roce 1918 v Prostějově aktivně podílel na vyhlášení samostatnosti nového státu a v letech 1920–1929 byl zvolen poslancem Národního shromáždění za sociální demokracii.

²¹ V prvním kole pro V. Tusara hlasovalo 8 455 voličů (36 %) z 22 277, kteří se volby zúčastnili a do užší volby tak postoupil z pomyslného prvního místa. V té obdržel celkem 12 481 hlasů (55 %), jeho protikandidát F. Kabelík 7 900. Viz např. *Našinec*, roč. 49, č. 131 (9. 6. 1913), s. 2 a *Moravská orlice*, roč. 51, č. 136 (16. 6. 1913), s. 1.

²² Srov. též *Hlas lidu*, roč. 28, č. 65 (9. 6. 1913), s. 1, 68 (16. 6. 1913), s. 1 a č. 69 (18. 6. 1913), s. 5.

Vnitřní rozkol sociální demokracie na autonomisty a centralisty ji na střední Moravě nijak výrazně neoslabil. Většina členské základny a funkcionářů se přiklonila na stranu autonomistů, centralisté v rámci sociálnědemokratického hnutí sehrávali více méně podružnou roli. „Úspěšný rozvoj strany byl přerván“ válkou. „Ta přerušila činnost přerovské organizace, která ... na podzim 1914 de facto přestala existovat.“ (Krákorová Pajůrková, 2006, s. 70) K její obnově došlo až na konci roku 1917 a teprve konec války a poměry v novém československém státě jí dodaly, a to nejen na střední Moravě, resp. Přerovsku, nové impulsy k dalšímu rozmachu.

3 Závěr

Rozmach a následná stabilizace sociální demokracie v regionu střední Moravy na přelomu 19. a 20. století se staly nedílnou součástí širšího procesu formování politického stranictví, který zároveň nelze oddělit od procesu formování občanské společnosti a občanské participace jako jednoho z jejich základních projevů. Za významnou a v mnoha ohledech tradiční formu občanské participace je považována účast ve volbách, která právě na počátku 20. století nabývá s rozšiřováním volebního práva na významu. Neméně důležitý aspekt představuje prudký nárůst spolků a spolkového sdružování, v tomto případě přímo navázaného na sociální demokracii s tím, že na Přerovsku, Kroměřížsku, Prostějovsku a Olomoucku lze registrovat celou plejádu přidružených organizací (odborových, tělocvičných, profesních, kulturních, vzdělávacích). Tuto skutečnost ostatně dokládá samotná pestrost politického života regionu, v němž, jak je patrné z výše zmíněných volebních klání, na počátku 20. století mimo samotné sociální demokracie aktivně působila řada politických stran (křesťanské, liberální, živnostenské, socialistické...) a daný region se stal zázemím pro několik pozdějších čelních představitelů politické scény Československa po roce 1918 (V. Tusar, R. Bechyně, K. Sonntag a další).

Širší proces vývoje politického stranictví na pozadí formující se občanské společnosti se rovněž nabízí, s přihlédnutím k regionálnímu kontextu a jeho případným specifikům, k didaktické transformaci, a to jak v rámci základního, tak především středoškolského vzdělávání. RVP ZV (revidovaná verze aktuální k roku 2025), v úzké vazbě na ŠVP dané školy, umožňuje parciální aplikaci daného tématu ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost (společná pro vzdělávací obory Dějepis a Výchova k občanství), v rámci RVP G pak v identicky nazvané vzdělávací oblasti (opět společné pro vzdělávací obory Dějepis a Občanský a společenskovědní základ). Právě zde je vhodné zdůraznit konkrétní mezníky a zasadit proces formování politických stran a občanské společnosti do širšího rámce vývoje moderní české státnosti v evropském kontextu 19. a 20. století, což zároveň umožní lépe pochopit a porozumět aktuální otázky spjaté s fungováním občanské společnosti, úrovní politické kultury a politické morálky, včetně vývoje a proměn volebního práva, systému politických stran (jejich diferenciaci do tzv. ideově politických bloků, nástup nových typů politických subjektů po roce 2000) a jejich historického ukotvení.

Literatura

GALANDAUER, J. Čeští sociální demokraté mezi internacionalismem a nacionalismem 1889–1914. In KOŘALKA, J., MOMSEN, H. (eds.) Němci, Češi, Slováci. Souběžné a rozdílné tendence jejich společenského vývoje 1815–1918. Praha: Federální ministerstvo zahraničních věcí, 1992. s. 170–188.

KÁRNÍK, Z. Vlastimil Tusar. Novinář, politik, diplomat. Praha: Česká strana sociálně demokratická, 2005.

KOLEJKA, J. Rozkol sociální demokracie na autonomisty a centralisty v roce 1910 a činnost centralistické sociální demokracie v letech 1911–1919. Slezský sborník, 1956, roč. 54, č. 1, s. 1–28.

KRÁKOROVÁ PAJŮRKOVÁ, Šárka. Sociální demokraté v Přerově do roku 1918. In Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov: SOkA Přerov, 2006. s. 42–72.

MAHDAL, Vladimír. Politické počátky Rudolfa Bechyně v Prostějově. Střední Morava, 2002, roč. 8, č. 14, s. 84–93.

MALÍŘ, J. a kol. Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1918. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. 887 s.

MALÍŘ, J. Der mährische Landtag. In RUMPLER, Helmut, URBANITSCH, P. (Hrsg.) Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Band 7/2. Verfassung und Parlamentarismus. Die regionalen Repräsentativkörperschaften. Wien: VÖAW, 2000. S. 2058–2103.

MALÍŘ, J. Od spolků k moderním politickým stranám. Vývoj politických stran na Moravě v letech 1848–1914. Brno: FF MU, 1996.

MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. díl: Období 1861–1938. Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005.

MAREK, P. K historii dělnického hnutí na střední Moravě v letech 1898–1914. In Zprávy Krajského vlastivědného muzea v Olomouci, svazek 208. Olomouc: Krajské vlastivědné muzeum Olomouc, 1980. s. 1–5.

MOMMSEN, H. Die Sozialdemokratie und die Nationalitätenfrage im habsburgischen Vielvölkerstaat 1867–1907. Wien: Europa-Verlag, 1963.

STANĚK, A. Aktuální pohledy na výchovu k občanství. In Civilia – Odborná revue pro didaktiku společenských věd, 2023, roč. 14, č. 2, 137–146.

STANĚK, A. Výchova k občanství a evropanství. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2007.

URBAN, O. Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003.

Archivní prameny a dobový tisk

Hlas lidu (1906–1913)

Lidové noviny (1897–1913)

Moravská orlice (1897–1913)

Našinec (1897–1911)

SOkA Přerov. Fond Prezidiální spisy, 1897.

Kontakt:

Mgr. Pavel Krákora, Ph.D.

Katedra společenských věd, Pedagogická fakulta

Univerzita Palackého v Olomouci

Žižkovo nám 5, 779 00

E-mail: pavel.krakora@upol.cz